

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

53. szám.

Hetedik évi folyamata.

October 1. 1848.

Egy hittudományi folyamataknak szükségese a' felsőbb gymnasiumoknál minden tudományosan műveltek számára.

Olly sokat beszélnek és panaszkodnak napunkban korunk hitetlenségéről — és tagadhatlan is, mikép azon hitetlenség elpusztító következtései aggodalmat gerjesztő módon a' társulat minden viszonyaiban mutatkozni kezdenek — hogy az iskola-rendszernek átalakítási alkalmakor, nem egyebet, mint ama hitetlenségből származó könnyelműséget tanúsítaná, ha nem törekednék azon veszedelmet, mennyire külső rendszerezés által lehetséges, elhárítani. De minekelötte azon hitetlenség forrásainak, ugy mint a' hit jelentőségének kikutatásába ereszkedném, késztetve érzem magamat korunk uralkodó szelleme által, ki mind azt gunyosan elveti, minek hangja vakmerő bátorságot — eredetiségnek vagy is elmés-ségnek czimezték — nem tanusit, vagy éppen penészes igazhitűséget szaglik, a' nyájas olvasót, ki ezen cikk első sorait megtekinteni sziveskednék, megkérni, hogy az első hasábját, ámbár nem is lenne innyére, appetitoriumnak vegye, melly az étel megemésztésére szolgál.

A' meddig a' vallás közvetlen, azaz meddig az ember kitünő vallásos jellemek életében a' hitet mint az életnek egy elemét fogja fel: mind addig nem létezik ok, mellynél fogva azon hit megalapítása után kérdezősködnék. Ez a' nép hite épségében és elevevességében, minek bizony-sága ön magába foglaltatik, és az élet minden viszonyait föléleszti. A' nép tanítóinak feladata, hogy azon hitet a' népben megtartsák, és üdvö-zítőnk életdús példája által megerősítsék 's min-dig új étellel lássák el. Valóban nevezetes rop-pant feladat! mert azt követeli hogy, a' néptanító maga áthatva legyen a' hittől, hogy valóságát, minden földi isméreret felülmuló természetét, ökéletesen megértse és felfogja, és ezen meg-työzödés erejénél fogva, ha szükséges, minden földi javakat, sőt magát is áldozza fel hitének. Ó, kinek az emberiség szellemi fejlődésének tör-génete ne legyen egy zárt könyv, kinek tudva tegyen, milly üdvösségben részesült az emberi nem Krisztus által, kinek szemei előtt a' valódiság elevevességében álljon megdicsőített képe; ki előtt sméretes legyen, milly nagy buzgalmat gerjesz-

tett a' hit iránt mind élte, mind tanítása által mind ezekben kikkel érintkezett: ö szükségké-pen ingatlanul áljon a' hitben. Hogy is állithatná máskép üdvöztőnk képét közönsége szemei előtt mindig az ifjuság színében, mint hitünk kezdőjét és végre hajtóját? — De a' szokás még a' hit dolgaiban is gyakorolja elkerülhetlen hatását. A' gyakran visszatérő benyomások elvesztenek erejükből, hatásukból és fel nem fogatvák lelki elevevességgel, öntudat, és akarat nélkül követik a' csatlakozási vagy közösülesi (Association) törvényt. Ez által elvész a' hit elevevessége 's ereje; megváltónk képe mind a' nép oktatásai-ban, mind a' hallgatók sziveiben mind inkább halványodik, a' hit képét egy száraz erkölcsi rajz pótolja, és a' vallás szokássá válik, melly utoljára szertartási szolgálattá fajul. Könnyen megesik, hogy a' nép ezen állapotban tökéletes lelki tompaságba és durvaságba elmerül, mint ezt a' kereszténységénél a' közép korban tapasztaljuk, ha csak az isteni gondviselés még jó kor-ban olly embereket nem ébreszt föl, kik a' szer-tartások jelentéseit gondolkodva felfogván, a' hit általános öntudatához jutni ügyekszenek. Ez történik az egyházjavításban mint az emberi mivelődés harmadik fokán. — A' hitet, ugy mint az ismeret egyéb tárgyát is, az ember belső ér-zéke által fogja fel legelőször, melly lassanként a' gondolatok csatlakozásuk által szokássá válik és az elvonásban (Abstractio) még csak általá-nos határozatlan alakokban megmarad, mellye-ket az értelem szemlélődésben (speculatio) ma-gasabb öntudat eszközlésére alkalmazza. Ez a' történet menete, minthogy az emberi fejlődésnek törvénye, mellyet Hegel, a' tárgyilagosságot (Objectivitaet) megragadván, mint az eszme ván-dorlását „ön magában, más létében, és vissza-tértében magához“ állítja elő. Ebből már köz-vetlenül foly: hogy az egyházjavítás 's azzal a' protestantismus a' keresztény vallás szemlé-lődési felfogásának momentuma, és hogy korunk hitetlensége leginkább a' protestantismus elve iránti hitetlenségében gyökerezik.

A' protestantismus balul felfogott elve azon ok, mellynél fogva a' katolikus egyház amant összeférhetetlennek tartja a' vallással általában, és azt hiszi, hogy idővel szükségképen maga magát rontsa el. A' katolikus sz. egyház t. i. még mindig a' mivelődés második fokán áll, azaz

a' szokás fokozatán, mellyen a' hagyományozott tekintélyes hit, törvény erejével bír. Mivel pedig azon sz. egyház amaz álláspontját a' vallás valódi lényegének tartja, ugy ennek szükségképen eltöröltetnie kell a' protestantismus által. De a' protestantismus maga magát olly kevéssé semmisitheti meg, mikép lehetetlen, hogy az ember a' fejlődés egy stádiumát kiküszöbölhesse életéből vagy pedig kerülhesse. A' hitnek csak akkor lesz veszedelmes, ha ön maga iránt hűtelen, és a' catholicismusba átmegy; ha közvetlen hitet követel ott, hol a' nép miveltsége az érzékiség fokozatán már túl haladott, vagy pedig gondolkodó emberekre a' tekintély jármát és gépes szertartási szolgálatot tukmálja.

De a' protestantismus elvénél fogva is veszedelmes lehet a' hitnek, ha t. i. a' szemlélődés munkálatát hibásan gyakorolja úgy, hogy csak tagadólag állítja magát a' mivelődés előbbi fokozatai és általában a' hit ellenében; és ez napunkban uralkodó hitetlenség második kutforrása. Olly hamis kezelésére a' szemlélődésnek véleményem szerint a' divatozó különös értelemben úgy nevezett szemlélődési philosophiában lehet találni. Az egyházjavítás, mint láttuk, nem egyéb mint a' szemlélődés alkalmazása a' hitre, mellynek egyébiránt csak ott lehet helye, hol az értelemnek szemlélődési tárgya megadatott az érzék által, tehát az értelem szükséges anyaggal látott el; hol tovább a' szokás az érzék tárgyait elvonás és összefűzés által érzéki tulajdonságaiból kivetkeztette, és általános alakokba öntötte, mellyekkel aztán a' vissza-ügyelés (reflexio) mint eszközzel él az ész közvetlen ismeretei megvigyázására, 's ollyképen egyes érzéki benyomástól általános öntudathoz vagy értelmiséghez emelkedik. Már pedig a' divatozó szemlélődési philosophia meg nem elégszik vele, hogy az ember az eget földről tekinthesse meg, 's csak később, minekutána földtekénket is mint a' napszerkezet egy alkatrészét megismerte, azt égbe sorozza; meg nem elégszik azzal, mit eszünk igazságnak tart, azt a' transcendentalis synthesisben tárgyilagosságra emelvén: ő inkább egy ugrással földünkről égbe akar jutni, mellyet mellékesen megjegyevén, végtére még eltagad, és a' tárgyilagosságot az első fogással akarja hatalmába keríteni. Azért számára nem léteznek a' visszaügyelés semmi eszközei, semmi fokozatai; nem szorul gondolkodás törvényeire, minthogy nem a' gondolkodás, hanem a' tárgyilagosság után iparkodik; ő benne a' szellem felszabadítva működik, mint az ifjuban, ki legelőször életének tervét készíti. Így történik, hogy kiválólag az ifjuság philosophiaja; hogy elmékedéseivel 's következéseivel minden határon túl halad és a' kékségben csatangol. Mit találhat ugyan azon határtalan térben! Semmi egyebet a' mit a' földön is nem talált volna vég-

telen távolságban egy csillagos eget! Minthogy pedig egy, minden többi csillagok közt nagyobb-nak látszik és közelebbnek, a' tárgyilagosság találmányának feloldására ott gondolván akadni, oda irányozza menetét, de elérvén azt, megint otthon találja magát a' megvetett földön. Most már kénytelen az annakelőtte kicsinylett fogalomhoz látni: de azt most nem üres elvontságnak tekinti minek nem felel semmi valóság; hanem egy szép ragyogó csillagnak, mikép ezt vándorlásán pillantá meg; eszmének, valódi tárgyilagosságnak, Istennek, ki emberben jut öntudatához, létnek, semminek!

Valóban meg kell vallani hogy, ezen bölcsészet megfejtette feladatát: visszatért t. i. a' honnan kiindult; vajjon bölcsebben-e?, erről mindenki ítélhet kedve szerint. De megkell neki adni, hogy minden lehetséges bölcsészetek közt a' legtermészetesb. Mert egészen úgy kezdi a' dolgot az ifjú, ki minden megkívántató előkészületek nélkül megkisérti ö erejéből az élet iránt értekezödni; és szinte ez kísérletének vége, hogy t. i. visszatér a' földre, mellyet megvető pillanattal ott hagyta lelkesedésben, új világot feltalálándó, a' materialismus és hitetlenségnek esvén martalékúl. Milly gyönyörű nyereség rá nézve ha olly tekintélyekre, mint Hegel, Rosenkranz, Feuerbach hivatkozhatik! ha az utolsó tiszta szavakban neki megmondja: „hogy az ember nem mehet az emberen felül“; „Homo homini Deus“; „a' legfensőbb lény az ember“; „a' hit tan embertan, melly nem tud egyebet mint a' mit az emberről tud“; „a' bölcsészet főfeladata az örökkévaló megbuktatása, 's embertanra feloldása“; vagy ha Jordan Vilmos tanár jelszava hangzik fülébe: „a' föld elnyerése csak az ég vesztésével járhat!“ — Azt ugyan, ki ezen állapot következései miatt jövőre nézve aggodnék, könnyen azon felelettel lehet megnyugtani: hagyjuk! majd ők is találndják ki az igazat; sőt már nyomdokán is járnak, hacsak azt, mit az embertanról szólnak, komolyan vennék. De részünkről nem elégszünk jövőre nyert vigasztalással: mi jobbat ismerünk; és a' jelen ivadék állapotja sokkal nyomorultabb, mint hogy nem kellene segítség után látni. — Miben áll tehát azon jobb? Azt állitom egy természet-szerűbb állapotban, mellynek alapja nem lehet más, mint azon embertan, mire az új Hegelféle iskola törekszik.

Az, hogy a' vallás egy az emberi természetbe beöltött 's a' világhoz viszonyaiba alapított szükség, olly tény, mellyet a' tapasztalás elégendőképen megbizonyított, 's mellynek igazságát egyelőre támogatni nem szükséges. Már pedig nem gondolható, hogy valami teremtes rendeltetését tökéletesen érje el, és olly boldog legyen, mikép természete alkotásánál fogva lehet, a' nélkül, hogy élte céljait valósítsa termé-

szete szükségeinek megfeleljen. Azért még senki kérdésbe nem vonta a' vallást, mint oktatási tárgyat az iskolában, sőt inkább fontossága általánosán elismertetik. Ezen elismerés következtében a' vallási oktatás a' népiskolákban vissza is adatott a' lelkészeknek mint ezeknek, kik arra leginkább képesek. — Eddig ugyan jól állnának a' dolgok, kivált ha minden lelkészek feladatukat világosan fogják fel, és a' vallásos oktatást nem egy dogmatikai rendszer alakjában adják elő, hanem inkább egyházunk minden hitágazatát a' vallásos eszmékkel: istenemberi gyarlóság- és akarunk szabadságával vagy halhatatlansággal kapcsolatba hozni, 's úgy kegyesség érzelmét az ifjuság sziveiben ébreszteni, és Jézus példája által megalapítani ügyekeznek. Ugy mint a' hitszónoknak minden egyházi beszédeiben hallgatóinak egyet azon vallásos eszmék közt öntudatra hoznia, 's azt lehetséges legfőbb elevenségre feléleszteni kell, hogy őket kegyességre buzdítsa, és az élet közönséges működése felé emelkedjék: úgy az iskolában is ugyanazon célú szemelőkkel kell tartania, ámbár elérésére különböző eszközöket fog használni. — De a' hitetlenség veszedelme mindaddig, míg a' lelkész kötelességének megfelel 's feladatát érti, nem a' néptől ered. A' nép inkább a' tudományos vizsgálódásnak eredményét közvetlenül a' kedélylyel fogja fel, melly a' meggyőződés bizonyosságát önmagában foglalja; és a' mivelt ember is egyházi beszédekben felépülést keres, nem pedig oktatást. Mégis a' nehézség a' miveltéktől ered, ezektől kik, az élet minden viszonyait gondolkodva szokták felfogni, és egy népszerű oktatással bocsáttatnak el a' gymnasiumtól holt meggyőződésüket kellene megalapítani. A' vallásnak népszerű oktatásával is sok jót lehet ugyan eszközölni; erkölcsiség, vallásos érzelmek felébresztésének kedvére igen sokat lehet tenni, 's azért is azon népszerű oktatási módját a' vallásnak gymnasiumnál éppen megtartani kívánám: (Meg nem engedhetem, hogy vallásos érzelmekre buzdítás más tanulmányok előadásában, a' népszerű hit- és erkölcsstan előadását pótolhatná. Minden philosophikailag mivelt tanítótól követelem ugyan, hogy oktatását úgy szólván egész a' transcendentalis Synthesisig vigye, hol a' hit eszméibe az élet minden zenéi összehangzanak: de ezen eljárási mód még sem teheti feleslegessé a' vallásos oktatást mint egy magában megálló tudományt, hol következetességgel a' szellemi életnek ugyanazon húra megpendítettik.) De ez mégis csak az érzékiség és szokás fokozatán levő embereket [elégítheti-ki. Élte viszonyaiban gondolkodó ember a' ki a' szokás gépszerűségén túl esett, meg nem elégülhet többé a' különössel mint a' változóval, önmegértést követel, és az általánosság és szükségesség — az öntudat tisztaságához akar áthat-

ni. Ha pedig ahoz nem juthatott szoros tudományos oktatásban, akkor majd maga teend kísérletet; micsoda sikerrel? ez csupán a' történetiségtől függ. De már annyit bizonynyal előre lehet megmondani, hogy kísérlete önerejénél fogva magasabb öntudathoz jutni, őt legtöbb esetekben tévútra vezetendi; és bizonyára egy hajszálnyira sem jár jobban, ha Hegel iskolája kezeibe kerül, melly most már leplezetlenül hirdeti az atheismust, és minden vallásos érzelmeket mint a' szolgasághoz valót kigúnyol. Ugy tehát az uralkodó hitetlenséget semmi más módon kérésülni nem lehet, hacsak a' vallás tudományos oktatását a' humanistikai mivelttséghez tartozónak nem tekintjük, mellyet az életpálya- és tudományos szak minden különbsége nélkül, egy általán minden tudományosan kiképzett férfitől követelünk.

Magától értetik, hogy azon vallásos oktatás a' philosophikai tudományok bevégezte után a' gymnasiumi folyamot fejezze be. Mert a' protestantismus elve, a' mint megmuttatott az: hogy a' hit tökéletes öntudatához jussunk. De ez csak visszaügyelési és nyomozási (kritikai) uton lehetséges: a tanuló tehát megismerkedjék a' philosophikai elvonásokkal, ismerje jelentésöket, hogy érvényességöket se többre se kevesebbre ne becsülje, és a' különféle tévedéseket, mellyek mind a' philosophiában mind a' theologiában hajdanában, és mai napig is előkerülnek, megbírálhassa és kerülhesse; tudja tovább a' vallásos eszmék különféle alakjait felfogni és hitjeleiktől (symbolaiktól) elvonni, magokat pedig az eszméket kritikai módszerrel mind öneszmében mind a' népek vallásos életében előmutatni, és szemlélődés által megalapítani, hogy úgy utolsó eredményhez a' protestáns sz. egyház hitvallásához jusson, mellyel az erkölcsstan szorosán összefügg. — Hogy ezen eredmény különben csak egy tanító vezérlete alatt elérhető, ki előtt az út már ismeretes, a' különféle vélemények, mellyet legrövidebb tulajdon kifejezésre hozni ért, tudva vannak: megengedni fogja mindenki a' ki valamedig a' szemlélődés sikamlós útját megkísérté. — Követeljük tehát egy tudományos oktatását a' vallásnak gymnasiumokon, mindenek számára, kik tudományos életpályára szánják magokat; és pedig nemcsak a' keresztényvallásnak általában, hanem a' protestáns sz. egyháznak; nem egy dogmatikai oktatását a' hitvallásnak, mert ez a' protestantismus elvével össze nem fér: a' protestantismus szemlélődés és kritika.

De vajmi sokan találkoznának kik velem egy tudományos vallásos oktatás szükségében, a' tanulók minden különbsége nélkül egyetérté- nek: bizonyára alig találkozik egy, a' ki, ha megtudja, hogy azon oktatásra két évet követelünk, a' vallásos meggyőződést felette drágának nem tartaná. Olly takarékosak vagyunk, az időt

veszteségnek tartjuk! Ha pedig megmutatom, hogy ezen vélt időpazarlás tulajdonkép az időnek nagy nyereségével jár, úgy talán több támogatókra tartandok számot. Valóban nagy időnyeresés és még valamivel több mit azon két évi áldozattól várhatunk, és ezen „több“ már magában véve nem csekélység!

A' vallás, mint tudva van, az emberi élet leg-érdekesebb, legszentebb ügyeit tárgyazza. Az ember előtt világossá tegye életének feladatát; mutassa meg neki azon viszonyt, mellyben a' többi világhoz 's kivált teremtőjéhez van; felemelje őt a' földi élet változó esetei felett 's ön magávali békére vigye. Ha ezen feladat nemcsak szin, és hogy valóban felóldatik a' vallásban, mibe még mindenki örömet megegyezett, ki lényegét fel fogta: úgy a' vallás mindenekközt mi után az ember vágyik, kétség kívül a' legjutányosabb tárgy. És csakugyan nincs olly könnyelmű, ki életében a' vallás mivoltáról soha sem gondoskodott volna. Ismerek embereket, kiknek szivök szüntelen vizsgálódásban van értelmökkel, úgy hogy, ámbár egyes-útmutató hiányában mindig Hegel philosophia eredményéhez jutottak, mindazáltal egyszeri béke elnyerésének reményében, vizsgálódásaik 's nyomozásaikat mindig ujjonnan kezdik. Kérdem tehát olly emberekre nézve — és hogy sok ollyan talátnék csak óhajtanunk kell — nemde nagy időnyereséggel járna, ha két év alatt hitével tisztába jöhetne? És mennyire becsültessék azon belső nyugalom, a' rendithetlen vigasztalás az élet veszélyes körülményeiben? ama vidám tekintet a' jövőre és elhatározott bizodalom a' jelenbe, mellyet azon két éves oktatással nyernek? Nemde a' belső nyugalom egész életöknek biztosságot és bátorságot szerezend? Nemde szellemi szemöknek tisztábbnak lennie kell, ha kedélyök nem hasonló viharos tengerhez? És mennyi hibát kerülend ki olly ember, mellyet az, ki bensejével meghasonlott, észre sem veheti? mennyi igazságra találand, melly csak egy homálytalan tiszta szem előtt látható? De még mennyit nyerend az egész élet, ha az emberek többsége a' miveltség azon pólczán álland, a' mellyen meg nem zavartatja magát az élet történetes eseményei által? — Azért tehát ne kérdezzük előbb, vajjon másutt is úgy van-e az, mit itt követelünk vagy sem? el ne határoztassuk magunkat idegen tekintély által, olly dolgokban, mellyekben tulajdon meggyőződéssel birunk, hanem válasszuk bátran a' jobbat, mig a' választás még nem késő!

Ugy tehát gymnasiumnál felállítandó hittudományi folyamnak következő tervét adni bártorkodom:

első év:

1) Hittudományok foglalatit tudománya (Encyclopaedia) . . . . . 4 óra

2) Hitvallás tudománya (a' régi Dogmatika) . . . . . 6 óra
3) Palaestina földrajza 's zsidók történetei . . . . . 4 „
4) Zsidó régiségek . . . . . 2 „
5) Az ó szövetségbe bevezetés 2 „

második év:

1) A' protestáns sz. egyház hitágazati tudománya különösen, és a' többi kereszt. felkezeteké öszvesen . . . 4 óra
2) Erkölcstudomány . . . 6 „
3) Általános egyházi történet . . . . . 6 „
4) Bevezetés az új szövetségbe. . . . . 2 „ hetenként

Ha valaki azt tartaná, hogy a' fiatal hitlenekre nézve jobb volna az erkölcstannal kezdeni mint a' hittannal, 's azokat lassanként a' protestáns igazhitű elvekhez szoktatni; akkor feleletem ez: hogy az egyedül Kant tanítása szerint, ki csak erkölcsi hitet ismer, mellyhez aztán csak mint a' gyakorlati ész követeléseit a' vallásos hitet sorozza, talátnék czélszerűnek. De már Fries mutatta, mikép az ész minden szemlélődési eszméit a' gyakorlati érdektől függetlenül önmagában lehessen megalapítani, és mikép az erkölcsiség egyetlen igaz forrása a' kegyesség, melly hit nélkül nem gondolható. — Még az egyházi történeteket is a' tanítási terv eddigi szerkezete szerint az első évbe áttenni lehetne: de én az egyház történelem eddigi előadási módját, minekelőtte az ifjúságnak a' hittudomány alapos ismérte 's tulajdon meggyőződése legyen, ferdeségnek tartom, mellynek természetlenségét már azon csekély érdek tanúsítja, mellyel ezen tudomány az előkészületlenektől fogadtatik. — Az ó és új testamentombai bevezetést mellyet mint a' sz. irás megértésének kulcsát tekintem, 's melly a' tanulóknak különös részében az egész sz. irás szemlét és foglalatját szolgálta, nem szivesen osztottam két részre. Hanem az órák egyenlő felosztása mind a' két évben megparancsolta: és bizonyára nagyobb hiba ejtetnék ha p. o. a' zsidó régiségek a' bevezetés után tételnének második évben, minthogy a' bevezetésre zsidó földleírás történelemmel felette szükséges. — Szivesen még a' futólagos olvasását a' sz. irásnakis rövid magyarázattal felvettem volna tervembe. De minthogy sikerre csak úgy lehet számot tartani ha a' sz. irás nagyobb része végeztetnék el, akkor pedig sok időt igénylene: késztetve láttam magamat azt magány szorgalomra hagyni; meggyőződve, hogy bizonyára csak kevesen egy alapos előkészülés után, meggyőződésükkel tisztában levén, hanyagolnák el azt. Ez az út, mellyet meggyőződésemnél fogva legjobbnak tartok egy örvendetes állapotra az

élet vallásos ügyeiben. Kötelességemnek tartottam ezen meggyőződésemet átalakítási időnkben kinyilatkoztatni. Ha valaki jobbat tud az mondja meg; és ha mint olyan a' próbát kiállandja a' haza elismerendi azt.

Steiner Sámuel,
készmárki hittanár.

Protestans autonomia és a' status.

Az új magyar status teendői közé sorozta azt is: hogy a' protestansok vallásos, erkölcsi épülését és tudományos mívelését önköltségein akarja munkáltatni, és mielőtt ez elvet életbe léptetné: ministere által minket akar kihallgatni. Illyen nagylelkű loyaltást még eddig csak a' magyar status mutatott, és tisztelettel meg nem hajolni előtte csak az leendő képes, ki kebelében romlott szívet hord. Midőn a' status illy nagylelkűen közeled felénk, és ápoló karjaira felvesz: vigyáznunk kell, hogy autonomiánk meg ne sérüljön.

Az embernek polgári viszonyaiban felségesb tulajdona nincsen, mint az autonomia, és miután a' protestans hivek közt vannak, kik e' szónak nagy jelentőségű értelmét nem értik: úgy látom, itt vannak a' napok, hogy ezt a' népnek a' legvékonyabb árnyéklataiban is megmagyarázzuk, ki hol szükségét látja, tegye meg hiven.

A' magyar protestantismusnak polgári tekintetben e' hazában csak egy védszente van, t. i. az *autonomia*, mellyet 1791 t. cz. országos polgári joggal megajándékozott. Ebben élünk mozgunk és vagyunk. A' hol az autonomia szálait e' kormány magához ragadta: ott a' protestantismusnak élete elsatnyult. Tessék, betekinteni Németországba, ott a' sok szomorító példa. A' status ezen eltulajdonított kincsnek aequivalensét megadni nem tudja, megadni nem is képes, azért ne vegye balul senki, hogy e' hazában a' protestans nép autonomia sérthetlensége mellett egész elszántsággal századok óta küzdeni tud. Tudja e' nép mit tesz, itt persvasionak, jön bár milly fényes helyről is, eredménye nem lehet, e' népnek autonomia kell.

Azt mondják sokan, és e' lapokban is megírták, hogy ha a' kormány egyházi és iskolai szükségünket fedezendi, autonomiánkból átengednünk kell neki, sőt befolyást is engedni egyházi és iskolai ügyünk elintézésébe. Igaz, minden ember azt szól, mi neki tetszik, én is elmondom a' magamét. Fentebbi állítás barátait nem gyanusítom, nem is mondom, hogy ők a' protestantismus ügyét elárulni akarják, noha én egyenesen annak tartom, lehetnek plausibilis okaik, hanem ezt kimondom, okadotasuknak protestans emberre nézve győző ereje nincs, nem is lehet. — A' status czélját eléri velünk

a' nélkül, hogy autonomiánkat igénybe venné; ha ezt tagadja a' status, akkor önmagát megtagadja. Mondjuk ki a' dolgot úgy a' mint van! hiszen az új Magyarország nem egyéb mint a' protestantismusnak szüleménye, a' protestans elveknek fényes diadala, mert mi az a' protestantismus? a' protestantismus szellemszabadság, melly az észlegi mívelődésnek és az erkölcsi nemesbülésnek végetlen határáig vezeti az emberiséget, megállapodni soha nem tudván ugyan, de a' tökélynek tetőpontját sem éri el, mert „*hozzá járulhatatlan világosságban lakozik.*“ A' magyar status és annak kormánya tapintat hiányát árulná el akkor, midőn bár melly beavatkozásnak színe alatt a' protestans szellem működését cabineti protocolluma szerint kormányozni akarná, és pedig egy felől azért, mert a' protestantismus e' violentiat megszenvedni nem fogja, más felől azért, mert a' status, a' kormány a' protestantismus szellemében járhat ugyan, de annak fölibe fölemelkedni soha nem leendő képes. A' magyar kormány, ha a' szellem szabadságnak egész kifejlését e' hazában kívánja — mit kívánnia kell is, különben megbukik, és vele együtt a' haza is — akkor a' protestantismus önálló működését bizza azon mindenható szellemre, melly a' protestantismust átlengi, és higye meg a' kormány, hogy jó helyütt bizott, mert mint mondám, csak a' független protestantismus lehet leghivebb és leghatalmasb souverainje e' magyar hazában.

A' protestantismus, elvontan véve a' dolgot, a' fejedelemnek többet nem engedhet, mint felügyelést és pedig csak a' negatív felügyelést. A' pozitív felügyelés már a' beavatkozási jogot, befolyást is foglal magában, már pedig, ha mi egyházi és iskolai ügyünk elintézésébe befolyást is engednénk a' fejedelemnek vagy kormányának: akkor önmagunk ellen táborot ütnénk. A' negatív felügyelés és a' befolyás egymástól egészen különböző fogalmak. Elemezzük ez utósót. A' hol én magamnak befolyást akarok szerezni: ott azt akarom elérni, hogy az én nézetem, elvem, akaratom legyen a' győztes, következőleg másnak önállóságát hanem is egészen, legalább bizonyos részben csak paralyzálni. Ez így van, különben e' szónak politicalai értelme nincsen. Azok, kik úgy vélekednek, hogy egyházi és iskolai ügyeinkben a' ministeriumnak befolyást engednünk kell: azok oda munkálkodnak, hogy mi önlábunkon ne járjunk, hanem a' ministeri kénynek járszalagain ide 's tova vezettessük magunkat: azaz, megszünjünk protestansok lenni, és legyünk statusegyház. Illy sülyedéstől minden protestans ember, ki önbecsének eleven öntudatát keblében hordja, viszaborzad, és dicső eleink inkább gázoltak vérfördöt, sem hogy fejedelmi befolyást bocsátottak volna be a' protestantismus kezelésébe, igazgatásába.

De kérdem én, mi okból adnók oda autonómiánkat a' statusnak? Már feljebb említettem, hogy a' protestantismus belélete megszibbadna, elsatnyulna, ha autonómiánkat kezeinkből kibocsátanók. A' statust igazgatja a' politica, az exigentiák tudománya, azaz minden körülményt, minden eszközt megragad, mi momentán hasznára válik, már mit mond aztán arra a' jog, az emberség, a' tudomány, arra tekintettel nincsen. A' politica decretálta, hogy nincs Isten, a' politica decretálhatja a' protestantismus irányát is, amint belőle hasznot huzhat. Mi magunk alatt vágjuk a' fát, ha kezeinkből kibocsátván az autonómiát, a' kormányra biznók sorunkat. Ellenben a' status nyer, ha a' protestantismust függetlenül működni hagyja, mert ennek föelvé a' haladás; nézze meg a' status iskoláikat, mi ezekre egy fagarast sem kaptunk tőle, 's mégis túlhaladták még a' gazdag magyar királyi egyetemet is; ez pedig onnan van, mert a' protestánsok a' tudományosság emberei, tudományos haladás ez a' második levegőjük, ők szívesen adakoznak az iskolák, egyházak fentartására, mert az által az emberiség haladását látják a' tökély felé; ők a' kormány befolyása nélkül is tudnak megfelelni nagyszerű rendeltetésüknek; hanem a' status e' testületnek adjon szükséges költséget hogy haladási pályáján a' szegénység felne tartóztassa, adja bizodalmasan, szabad rendelkezésére, és csak számadást kérjen róla, 's majd meglátja a' dicső munkát, melyet e' szabad szellem teremteni képes. Sem a' status, sem az emberiség, sem a' tudományosság alapos vádat nem emelhet a' protestáns szellem működése ellen legkevesebbé a' magyar protestantismus ellen, és ez elégséges garancia arra nézve hogy e' status, az új Magyarország leghűségesebb és legmunkásabb souverainjét találván a' protestantismusban, annak működésének előmozdítására bizvást adhat segéljzést a' nélkül, hogy működésébe beavatkoznék, megelégedvén, ha mozgalmait, működéseit látja.

A' protestáns autonómia és a' status egymás mellett megférnek a' legszebb harmonia szerint, a' statustól függővé tenni a' protestantismust: *contradictio in adjecto*, merő lehetetlenség. Nekem független autonómia kell, millyen eddig is vala, és illy feltétel mellett elfogadom a' statusfizetést, különben tál lencseért protestáns szabadságomat, függetlenségemet el nem adom, arra szavazni nem fogok. *Vestigia terrent.*

Jeszenszki László.

(Folytatása következik)

Tudósítás a' késmárki főtanoda részéről.

Azt gondoltam, hogy lassan lassan jobb rendbe lépend iskolai ügyünk, miután már közoktatási ministerünk is van, de az eddig kibocsátott rendeletek, úgy látszik, még nagyobb zavart idéztek elő. Én szeretem bizonyos tekintetben, ha a' ministeri rendeletek, mellyek a' vallási és iskolai ügyeket tárgyazzák zavarra adnak alkalmat, 's ha fonákok, mert Magerrel tartva, azt hiszem, hogy így lassankint még is meg fogunk okulni, 's meg fogjuk különböztetni a' jogot, vallást és tudományt 's nem fogunk teremteni illyféle fából csinált vaskarikákat, millyen az „*administration des consciences et des lumières*.” — De ha autonómiánkkal való visszaélést 's ennek következtében zavart és rendtelenséget látok, az fáj nekem, mivel azt meg akarom minden áron tartani. Ez uttal csak egy dologról akarok pár szóval emlékezni. — Ministeri rendelet meghagyta, hogy a' tudományos iskolákban a' tanítás Nov. 1-jén kezdessék meg. Ezzel én részemről nem sokat törődtem volna, mivel az autonómiánkba vág, mellytől mi protestánsok még le nem mondtunk, 's így ennek daczára az egyetemes gyűlésen kitűzött napon t. i. Sept. 1-jén kezdetem volna meg a' tanítást. Azért szönyegre hoztam e' kérdést a' jul. 25-én megnyitott egyetemes gyűlésen is, 's kérdést tettem tartsuk-e magunkat azon rendelethez vagy ne? — magam részéről indítványoztam, hogy ne tartsuk magunkat hozzá, mivel ugyis hamarabb rekesztetett be a' mult iskolai év, 's mivel olly gyökeres reformok és átalakítások létesítését novemberig nem remélem, hogy a' miatt kellene a' tanítást elhalasztani. A' gyűlés azonban határozatilag elfogadta a' rendeletet. Folyó év aug. 29 's következő napokon ismét volt egyetemes gyűlés és ministeri tanácskozmány. Miután láttam, hogy az iskolákra nézve épen semmi változás nem fog novemberig történni, újra indítványoztam a' szülék érdekében, kik nem igen szeretik, hogy gyermekeik 5 hónapig heverjenek otthon, hogy tegyük félre a' kérdéses rendeletet 's kezdjük meg előbb a' tanítást. Azonban jelen volt tanárok is úgy nyilatkozván, hogy maradjon a' mult gyűlés határozata 's ne különcködjünk; megmaradt tehát. — 'S ime most ennek sem engedelmeskedünk, hanem egyik tanodában sept. közepén, másokban oct. 1-jén kezdetik meg a' tanítás. — Uraim! ez nem öszinteség! — Ez zavar és fejetlenség; mert így bánunk az egyetemes gyűlés minden határozatával. 'S mit jelent az a' *magán* tanítás, mellyet némelly főtanodai tanárok nov. előtt is ígérnek? ha az lehetséges, miért nem lehetséges a' nyilvános és köztanítás is? — Itt rejlik

a' baj, hogy még mindig rágaszkodunk az iskolai ügyben skótféle *presbyterialis rendszerhez*, 's nem akarjuk már az egyházban és iskolában üdvre egyedül vezető *collegialis* rendszert elfogadni. —

Most a' tudósítás. Késmárkon a' *grammaticai* és *syntaxisi* osztályok már megnyitattak, 's ezen ifjakra nézve a' tápintézet is nyitva áll. — A' többi felsőbb osztályok a' ministeri rendelet 's az egyetemes gyűlés határozata szerint, melyet, nem tudom miért, a' jegyzőkönyvben nem találok, — nov. 1-jén nyitattak meg, 's ezekben ideiglenes 's a' jelen bomlott viszonyokhoz alkalmazott intézkedés szerint: *Hunfalvi János* a' jog — politikai és történelmi, *Steiner Samu* a' philosophiai és theologiai, *Fürész Ferencz* a' mathematicai és természetismeit, *Stenczel Hugó* a' classicus tanulmányokat fogják előadni. — Ezeknél fogva, mivel ugyis a' positivus törvények tökéletes átváltoztatása sokáig el nem maradhat többé, 's mivel az iskolákra nézve csakugyan átalakítást remélünk, akár magunk létesítjük, akár kormányilag tolatik ránk, — a' jövő évben nálunk is lehet az egész jogi folyamat elvégezni. — Késmárkon sept. 20. 1848.

Hunfalvi János.

Esther.

Hazátlan árva nép
A' juda törzsöke
Asverus Babylon
Királya, főnöke.

Asverus jó király,
Szereti foglyait;
Tudja, boldogtalan
Nagyon, ki hont veszít.

Nem így Haman, gonosz
Első tanácsnoka,
Szelidség, szánalom
Hajh nem tulajdona.

Hóhér ő — juda nép
Hóhéra lenne tán,
Ha Isten nem segít
'S nem jár túl szándokán.

Esther az, kit leküld
Közé őrangyalúl,
Kit trónra felemel
Rabok oltalmaul.

Esther, ki ellenét
'S királyát győzi meg,
'S koczkazza életét,

Hogy népét óvja meg.

Esther, ki addig esd
Királya zsámolyán,
A' mig ádáz Hamán
Nem függ akasztófán.

Imája teljesül,
A' juda népe él,
'S habár rab, szebb jövőt,
'S boldog hazát remél.

'S miként is veszne-el
Olly bátor, hősi nép,
Mellynek leánya is
Honért mint Esther ég. —

Én is leány vagyok, —
Leányod óh hazám —
Boldog, ha éltemet
Értted feláldozám. —

E n e k.

Sir felett.

(Temessük el a' testet már)

Tovább már nem kísérhetünk,
Tilt 's vissza hi az életünk,
Nyugodni fogsz alatt magán
A' hosszú síri éjszakán. —

Búsan zúg a' halál szele,
Reszket fájó szivünk bele,
Reszket az élet fája 's száll
Élted sirba zúgásinál. —

'S a' mint sülyed alább alább
Szivünk nem bírja bánatát,
Tele csordultig a' pohár
'S omol belőle gyász könnyár. —

Omolj könnyár te végadó,
Azért ki most elhervadó,
Hajh többet adnunk nem lehet
Odadnók bár az életet. —

A' föld elnyelte testedet,
Ég befogadta lelkedet,
Elvált a' két hü, jó rokon
De egy leend túl sirokon. —

Mi is egyek leszünk veled,
Ott vár reánk szebb kikelet;
'S szivünk habár itt megszakad,
E' hit 's reményünk megmarad.

'S e' hit, remény elég nekünk! —
Múl el föld! nélkülözhetünk!
Van égben szebb, dicsőbb hazánk
Van idvezítőnk 's jó atyánk. —

Ott vagy te már, — ott szellemed,
Már feltaláltad üdvedet —
Oda míg elkísérhetünk
Isten veled, Isten velünk. —

Elefant Mihály.

A' Jezsuiták titkaiból néhány adat.

Qualiter societas praestare semet debeat, cum incipit de novo alicujus loci foundationem.

1. Ut se gratam reddat Incolis loci, multum conducit explicatio finis praecepti in Regulis, ubi dicitur, societatem summo conatu in salutem proximi incumbere aequae atque in suam. Quare humilia obsequia obeunda in Xoenedochiis, pauperes afflicti ac incarcerati invisendi, confessiones prompte et generatim excipiendae, ut insolita in omnes charitate et rei novitate eminentiores incolae loci nostros admirentur et ament.

2. Meminerint omnes, facultatem ad exercenda societatis ministeria modeste ac religiose petendum; ut omnes, tum praesertim ecclesiasticos tum seculares, quorum auctoritate indigemus, benevolos sibi facere studeant.

3. Ad loca distantia etiam eundum, ubi elemosinae, quantumvis parvae, recipiendae; exposita necessitate nostrorum: eadem deinde aliis pauperibus, ut sic aedificentur ii, qui societatem noverunt, vel sint in nos tanto liberiores.

4. Omnes eundem videant habere spiritum, ideoque eundem morem exteriorem addiscant; ut conformitas in tanta diversitate personarum ullum quemque aedificet: qui secus fuerint, tamquam nocivi dimittantur.

5. Caveant nostri, emere fundos in initio. Sed si quos emerint nobis bene sitos, fiat hoc mutato nomine aliquorum amicorum fidelium et secretorum. Et ut melius luceat paupertas nostra, bona, quae vicina sunt locis, in quibus collegia habemus, per provincialem assignentur collegiis remotis: quo fiet, ut principes et magistratus habeant incertam notitiam reddituum societatis.

6. Non divertant nostri cum intentione residendi per modum collegii, nisi in urbes opulentas. Finis enim societatis est, imitari Christum Salvatorem nostrum, qui Hierosolymis maxime morabatur, alia autem loca minus praecipua tantum pertransibat.

7. Summum pretium villicis semper extorquendum, inculcata illis summa nostra necessitate.

8. In unaquaque provincia nemo nisi provincialis noverit praecise valorem reddituum; sacrum autem esto, quantum crumena romana continet.

9. Concionentur nostri et utique in colloquiis

propalent, se ad puerorum instructionem et populi subsidii venisse, et omnia gratis et sine personarum exceptione praestare, nec esse in gravamen communitatis, ut caeteri ordines et Religiosi.

VEGYES KÖZLEMÉNY.

Alulirt több okoknál, de kiváltképen hazája iránti szereteténél fogva, ösztönözve érzi magát nyilvánosan kijelenteni: hogy ő, valamint általában soha és semmi politikai mozgalmakban, ugykülönösen most is a' tótoknak a' felső megyékben történt fellázításában egyáltalán fogva nem részes; sőt inkább ezen lázadást legbensőbb meggyőződése szerint törvénytelennek 's megvetendőnek tartja; 's hogy ő évek óta annak elvakult eszközlői ellen, vállat vetve Szeberinyi püspök urral, szóval és irással vívott és a' népet azon tévutakra, melyekre azt vezetni szándékoztak, figyelmeztette legyen. Hogy ez való, arról egész gyülekezetem, 's mindazok kik engemet és körülményeimet közelebbről ismerik, tanuságot tehetnek. Pesten 1848-ik sept. 29-én.

Kollár János
évangy. lelkész.

Szabad legyen ezekhez, nekem is adnom egy pár szót. Ha nem csalatkozom első vagy második napján Pozsonyból lett visszatérésemnek — hova a' budapesti pontokat mint követek vittük meg; helybeli évangy. papok és az igazgató-oktató öszvejövénk Gosztonyi Miklós felügyelő urunknál 's ott azon ünnepélyes nyilatkozatot tettük, hogy szóval, irással, közel és távol a' dolgok új rende iránt tiszteletet, az új kormány 's annak tagjai iránt bizodalmat 's engedelmeséget eszközölni, 's általában mind azt, mit a' haza illy mozgalmas időkben hü fiaitól megvár, teljesíteni legszentebb kötelességünknek tartandjuk. E' gyűlésben jelen volt Kollár János lelkész ur is, ő is kezet fogott velünk, ő is megígérte, mit mindnyájan ígértünk. És én Isten és világ előtt bátran és örömet nyilvánítom, miként előttem semmi tudva nincsen, mi azon gyanut ébresztheti vala bennem, hogy Kollár János tisztitársam amantól kezdve mind ezen napig ünnepélyes ígérte be nem váltotta volna. Pesten 1848. sept. 26.

Székács József
pesti év. lelkész.

A' szarvasi főiskolába a' grammaticai osztályba rendes oktatóul Szemján Dénes ur, volt pesti nevelő, szavazatok igen nagy többségével választott, kiis oct. 2-án kezdi rendes tanításait.